

ĐẠI HỌC THÁI NGUYÊN
TRƯỜNG ĐẠI HỌC SƯ PHẠM

NGUYỄN THỊ HỒNG CHUYÊN

CÁC CHU TỔ CỦA ĐỘNG TỪ TIẾNG VIỆT
(TRÊN CỨ LIỆU *TRUYỆN NGẮN CHỌN LỌC NGUYỄN CÔNG HOAN*)

LUẬN VĂN THẠC SĨ
NGÔN NGỮ, VĂN HOÁ VÀ VĂN HỌC VIỆT NAM

THÁI NGUYÊN, NĂM 2018

ĐẠI HỌC THÁI NGUYÊN
TRƯỜNG ĐẠI HỌC SƯ PHẠM

NGUYỄN THỊ HỒNG CHUYÊN

CÁC CHU TỔ CỦA ĐỘNG TỪ TIẾNG VIỆT
(TRÊN CỨ LIỆU *TRUYỆN NGẮN CHỌN LỌC NGUYỄN CÔNG HOAN*)

Ngành: Ngôn ngữ Việt Nam

Mã ngành: 8 22 01 02

LUẬN VĂN THẠC SĨ
NGÔN NGỮ, VĂN HOÁ VÀ VĂN HỌC VIỆT NAM

Người hướng dẫn khoa học: PGS.TS NGUYỄN VĂN LỘC

THÁI NGUYÊN, NĂM 2018

LỜI CAM ĐOAN

Tôi xin cam đoan đây là công trình nghiên cứu của riêng tôi. Các số liệu, kết quả nêu trong luận văn là trung thực và chưa từng được ai công bố trong bất kì một công trình nào khác.

Tác giả luận văn

Nguyễn Thị Hồng Chuyên

LỜI CẢM ƠN

Trong quá trình nghiên cứu đề tài, ngoài sự cố gắng của bản thân, tôi còn nhận được rất nhiều sự quan tâm, giúp đỡ từ các thầy cô, gia đình, bạn bè và đồng nghiệp.

Trước hết, tôi xin bày tỏ lòng biết ơn sâu sắc đến PGS. TS Nguyễn Văn Lộc, người thầy đã tận tình giúp đỡ tôi nghiên cứu và hoàn thành luận văn này.

Tôi xin chân thành cảm ơn Ban giám hiệu và Phòng đào tạo Sau đại học, các thầy cô giáo trong Khoa Ngữ văn Trường Đại học Sư phạm - Đại học Thái Nguyên, các thầy cô giáo trong Viện Ngôn ngữ, Viện Từ điển học và Bách khoa thư Việt Nam đã nhiệt tình giảng dạy, hướng dẫn, giúp đỡ tôi trong quá trình học tập.

Tôi cũng xin chân thành cảm ơn Ban giám hiệu Trường THPT Phụ Dực - Thái Bình, các bạn bè, đồng nghiệp, và những người thân trong gia đình đã tạo mọi điều kiện thuận lợi giúp đỡ tôi trong quá trình học tập và nghiên cứu.

Tôi xin chân thành cảm ơn!

Thái Nguyên, tháng 04 năm 2018

Tác giả

Nguyễn Thị Hồng Chuyên

MỤC LỤC

LỜI CAM ĐOAN	i
LỜI CẢM ƠN.....	ii
MỤC LỤC	iii
DANH MỤC CÁC BẢNG	iv
MỞ ĐẦU	1
1. Lí do chọn đề tài	1
2. Mục đích nghiên cứu	1
3. Đối tượng và phạm vi nghiên cứu	2
4. Phương pháp nghiên cứu	2
5. Đóng góp của đề tài	2
6. Cấu trúc của luận văn	2
Chương 1. TỔNG QUAN VỀ TÌNH HÌNH NGHIÊN CỨU VÀ CƠ SỞ LÝ LUẬN, THỰC TIỄN	3
1.1. Tổng quan về tình hình nghiên cứu	3
1.1.1. Các công trình nghiên cứu về chu tố của động từ trong tiếng Việt.....	3
1.1.2. Các công trình nghiên cứu về ngôn ngữ trong “Truyện ngắn chọn lọc Nguyễn Công Hoan”.....	8
1.2. Cơ sở lý luận và thực tiễn.....	12
1.2.1. Vài nét về lí thuyết kết trị	12
1.2.2. Khái niệm diễn tố, chu tố	18
1.2.3. Những đặc điểm cơ bản của chu tố	20
1.2.4. Mối quan hệ (sự tương ứng) giữa chu tố với trạng ngữ và vai nghĩa	23
1.2.5. Các kiểu chu tố	25
1.2.6. Vài nét về Nguyễn Công Hoan và Truyện ngắn chọn lọc Nguyễn Công Hoan.....	26
1.3. Tiểu kết Chương 1	28

Chương 2. CHU TỔ CỦA ĐỘNG TỪ TRONG TRUYỆN NGẮN CHỌN LỌC NGUYỄN CÔNG HOAN XÉT VỀ MẶT NGỮ PHÁP.....	29
2.1. Kết quả khảo sát	29
2.1.1. Về số lượng.....	29
2.1.2. Về kiểu loại.....	32
2.2. Chu tổ của động từ trong Truyện ngắn chọn lọc Nguyễn Công Hoan xét về mặt cách biểu hiện	33
2.2.1. Chu tổ được biểu hiện bằng thể từ (danh từ, cụm danh từ, đại từ)	33
2.2.2. Chu tổ được biểu hiện bằng vị từ, cụm vị từ.....	35
2.3. Chu tổ của động từ trong Truyện ngắn chọn lọc Nguyễn Công Hoan xét về mặt phương thức kết hợp	37
2.3.1. Chu tổ kết hợp gián tiếp với vị ngữ hoặc vị từ.....	37
2.3.2. Chu tổ kết hợp trực tiếp với vị ngữ hoặc vị từ	41
2.4. Chu tổ của động từ trong Truyện ngắn chọn lọc Nguyễn Công Hoan xét về mặt vị trí.....	41
2.4.1. Các vị trí mà chu tổ chiếm giữ trong câu	41
2.4.2. Khả năng cải biến vị trí của các chu tổ trong câu.....	48
2.5. Tiểu kết Chương 2	53
Chương 3. CHU TỔ CỦA ĐỘNG TỪ TRONG TRUYỆN NGẮN CHỌN LỌC NGUYỄN CÔNG HOAN XÉT VỀ MẶT NGỮ NGHĨA VÀ NGỮ DỤNG.....	54
3.1. Chu tổ của động từ xét về mặt ngữ nghĩa.....	54
3.1.1. Vai trò ngữ nghĩa của chu tổ trong câu	54
3.1.2. Các kiểu chu tổ của động từ xét về mặt ngữ nghĩa	56
3.2. Chu tổ của động từ xét về mặt ngữ dụng.....	73
3.2.1. Dẫn nhập.....	73
3.2.2. Vai trò của chu tổ trong việc tham gia tạo lập cấu trúc đề thuyết của câu....	74
3.2.3. Chu tổ trong vai trò tạo lập cấu trúc thông tin của câu	82
3.3. Tiểu kết Chương 3	85
KẾT LUẬN.....	86
DANH MỤC CÔNG TRÌNH KHOA HỌC LIÊN QUAN ĐẾN LUẬN VĂN.....	88
TÀI LIỆU THAM KHẢO.....	89

DANH MỤC CÁC BẢNG

Bảng 2.1: Số câu có chu tố của động từ trong <i>Truyện ngắn chọn lọc Nguyễn Công Hoan</i>	30
Bảng 2.2: Số lượng chu tố của động từ trong 1510 câu ở <i>Truyện ngắn chọn lọc Nguyễn Công Hoan</i>	31
Bảng 2.3: Các kiểu loại chu tố của động từ trong <i>Truyện ngắn chọn lọc Nguyễn Công Hoan</i> xét về mặt ngữ pháp.....	32
Bảng 3.1: Các kiểu loại chu tố của động từ trong <i>Truyện ngắn chọn lọc Nguyễn Công Hoan</i> xét về mặt ngữ nghĩa.....	57

MỞ ĐẦU

1. Lí do chọn đề tài

Người Việt Nam chúng ta ai cũng biết đến câu “*Phong ba bão táp không bằng ngữ pháp Việt Nam*”. Quả đúng như vậy, câu ví thể hiện sự phong phú và phức tạp của ngữ pháp tiếng Việt. Khi phân tích câu tiếng Việt, ngoài thành phần thuộc nòng cốt (chủ ngữ, vị ngữ, bổ ngữ) ta thấy còn xuất hiện các thành phần khác với cấu tạo, chức năng và các kiểu ý nghĩa khác nhau. Chu tố của động từ (về cơ bản, tương ứng với cả trạng ngữ của câu lẫn trạng ngữ hay trạng tố của động từ theo quan niệm truyền thống) là thành tố cú pháp phổ biến trong câu, có vai trò ngữ pháp và ngữ nghĩa quan trọng đối với tổ chức của câu.

Việc nghiên cứu về chu tố hay thành tố phụ tự do của động từ (*với các tên gọi khác nhau trong ngữ pháp học truyền thống*) mặc dù được đề cập đến trong một số công trình nghiên cứu về ngữ pháp tiếng Việt nhưng đến nay, chúng tôi thấy có rất ít công trình khảo sát có hệ thống và chuyên sâu về chu tố của động từ theo lí thuyết kết trị trong một tác phẩm của một nhà văn cụ thể. Theo chúng tôi, việc nghiên cứu theo hướng này có ý nghĩa cả về lí luận lẫn thực tiễn.

Về lí luận, kết quả nghiên cứu về đề tài này sẽ góp phần làm sáng tỏ thêm đặc điểm cú pháp của chu tố nói chung, chu tố của động từ nói riêng với tư cách là thành tố cú pháp phụ thuộc thể hiện kết trị tự do của vị từ với những biến thể phong phú, đa dạng khi nó xuất hiện trong câu văn gắn với cách dùng của một tác giả cụ thể.

Về thực tiễn, kết quả nghiên cứu theo hướng này sẽ cung cấp thêm những tư liệu cần thiết phục vụ cho việc nghiên cứu và dạy học Ngữ văn Việt Nam trong nhà trường.

Với những lí do trên, chúng tôi quyết định chọn đề tài: ***Các chu tố của động từ tiếng Việt (Trên cứ liệu Truyện ngắn chọn lọc Nguyễn Công Hoan)*** để nghiên cứu.

2. Mục đích nghiên cứu

Trên cơ sở sự khảo sát, thống kê, phân loại các chu tố của động từ được sử dụng trong *Truyện ngắn chọn lọc Nguyễn Công Hoan*, luận văn phân tích làm rõ đặc điểm về các mặt ngữ pháp, ngữ nghĩa và ngữ dụng của chu tố với tư cách là thành tố phụ tự do của động từ; qua đó, góp phần làm sáng tỏ thêm một số khía cạnh lí thuyết kết trị và lí thuyết ngữ pháp chức năng liên quan đến chu tố hay thành phần phụ tự do của vị từ nói chung trong lời nói sinh động; đồng thời, cung cấp một tài liệu cần thiết phục vụ cho việc nghiên cứu và dạy học Ngữ văn Việt Nam.

3. Đối tượng và phạm vi nghiên cứu

Đối tượng nghiên cứu của luận văn là các chu tố của động từ trong tiếng Việt được sử dụng trong *Truyện ngắn chọn lọc Nguyễn Công Hoan*.

Phạm vi nghiên cứu của luận văn là đặc điểm của các chu tố của động từ xuất hiện trong *Truyện ngắn chọn lọc Nguyễn Công Hoan* (NXB Văn học, 2013) về các mặt ngữ pháp, ngữ nghĩa, và ngữ dụng.

4. Phương pháp nghiên cứu

Để thực hiện đề tài này, luận văn chủ yếu sử dụng *phương pháp miêu tả* với các thủ pháp: *thống kê, phân loại, phân tích, tổng hợp*.

Ngoài ra, để làm nổi bật các khía cạnh ngữ pháp, ngữ nghĩa, ngữ dụng của các chu tố của động từ trong *Truyện ngắn chọn lọc Nguyễn Công Hoan*, luận văn còn sử dụng các thủ pháp: *lược bỏ, bổ sung, thay thế, cải biến* cho phù hợp với đặc điểm không biến hình của tiếng Việt.

5. Đóng góp của đề tài

Về lí luận: Với đề tài *Các chu tố của động từ tiếng Việt (Trên cứ liệu Truyện ngắn chọn lọc Nguyễn Công Hoan)*, luận văn đã làm rõ các biểu hiện phong phú và đa dạng về hình thức ngữ pháp, về vai trò ngữ nghĩa và ngữ dụng của các chu tố của động từ trong lời nói sinh động gắn với cách dùng của một tác giả cụ thể có uy tín về sử dụng ngôn ngữ. Qua đó, luận văn cũng góp phần làm sáng tỏ thêm một số quan điểm lí thuyết mới về thành phần chu tố hay về trạng ngữ (với tư cách là thành phần phụ mở rộng tự do cho vị ngữ hay vị từ chứ không phải là thành phần phụ có quan hệ cú pháp với cả cụm chủ vị như quan niệm truyền thống).

Về thực tiễn: Kết quả nghiên cứu của luận văn có thể được sử dụng làm tài liệu tham khảo trong nghiên cứu và dạy học Ngữ văn Việt Nam trong nhà trường.

6. Cấu trúc của luận văn

Ngoài *Mở đầu, Kết luận, Tài liệu tham khảo*, luận văn gồm 3 chương:

Chương 1. Tổng quan về tình hình nghiên cứu và cơ sở lí luận, thực tiễn

Chương 2. Chu tố của động từ trong *Truyện ngắn chọn lọc Nguyễn Công Hoan* xét về mặt ngữ pháp

Chương 3. Chu tố của động từ trong *Truyện ngắn chọn lọc Nguyễn Công Hoan* xét về mặt ngữ nghĩa và ngữ dụng.

Chương 1

TỔNG QUAN VỀ TÌNH HÌNH NGHIÊN CỨU VÀ CƠ SỞ LÝ LUẬN, THỰC TIỄN

1.1. Tổng quan về tình hình nghiên cứu

1.1.1. Các công trình nghiên cứu về chu tố của động từ trong tiếng Việt

Chu tố của động từ được nói đến ở đây được nhìn từ góc độ lý thuyết kết trị và là thành tố cú pháp vừa có sự tương ứng nhất định với trạng ngữ (gia ngữ, bổ ngữ của câu), thành phần tình huống của câu), vừa có sự tương ứng với trạng ngữ hay bổ ngữ tự do của động từ theo cách hiểu truyền thống. Đây là một trong những thành phần cú pháp xuất hiện phổ biến trong câu và từ lâu đã được đề cập đến trong các công trình nghiên cứu về ngữ pháp tiếng Việt theo quan niệm truyền thống với các tên gọi như *trạng ngữ*, *gia ngữ*, *bổ ngữ của câu*, *thành phần tình huống* và *bổ ngữ tự do của vị từ*.

Trong việc nghiên cứu về trạng ngữ (mà theo quan niệm truyền thống được coi là thành phần phụ bổ sung cho cụm chủ vị nòng cốt của câu), một số vấn đề được giải quyết khá tốt và đạt được sự nhất trí tương đối cao như: *vai trò cú pháp của trạng ngữ trong câu*, *đặc điểm ý nghĩa*, *hình thức của trạng ngữ*. Tuy nhiên, cũng còn những vấn đề chưa được giải quyết thỏa đáng. Dưới đây, chúng tôi xin nêu khái quát tình hình nghiên cứu về trạng ngữ và bổ ngữ tự do của vị từ (theo cách hiểu truyền thống) trong tiếng Việt.

1.1.1.1. Về bản chất cú pháp của chu tố (trạng ngữ của câu, bổ ngữ tự do của vị từ)

a. Theo quan niệm truyền thống: Hầu như các tác giả Việt Nam theo khuynh hướng truyền thống đều cho rằng trạng ngữ là thành phần thứ yếu hay thành phần phụ của câu có quan hệ cú pháp với cả nòng cốt câu.

Nguyễn Kim Thân cho rằng: "*trạng ngữ là thành phần thứ yếu của câu biểu thị các ý nghĩa về thời điểm, địa điểm, nguyên nhân, mục đích, phương tiện, hay tình thái*" [45, 565]. Phân biệt trạng ngữ với bổ ngữ tự do của vị từ, ông cho rằng trạng ngữ "*là thành phần phụ thêm vào cho cả câu...sự tồn tại của nó không phụ thuộc vào một từ nào, cũng không phụ thuộc vào loại hay tiểu loại của từ nào*" [45, 521]; còn "*bổ ngữ thời hạn thì phụ thuộc vào vị từ*" [45, 565].

Hoàng Trọng Phiến cũng coi trạng ngữ "*là thành phần thứ yếu của câu, có ý nghĩa địa điểm, không gian, thời gian, nguyên nhân, mục đích*" [39, 124].